

MEZEI ANDRÁS

1945

Még nincs kenyér, csak stearin  
Élek egy város romjain;

kívül-belül a tűzfalon  
csak utca van, se ház, se hon

A ló mögött hadtápkocsi  
Befogva fényes csontjai  
Istránszakító pillanat,  
a vér a vékony jég alatt

Kés kell, hát pisztolyt félrevesz,  
házmesterünk ma húst szerez.  
Ma nincs se harc, se félelem, —  
a ház előtt a lótetem

csontváza és a roncs-kocsi.  
Henteskötény, az orvosi  
köpeny, a bárd, s a négy pata.  
Régi házmester, új haza.

PETRI CSATHÓ FERENC

## A béke első napja

itt élt asszonya két fia  
nem volt már semmit szólnia  
a láthatárt füst és korom takarták  
és jól látta a katona  
száll még a füstje ég felé a háznak  
és elindult a végtelennek látszó  
zsákutcákban rabló-pandúrt játszó  
kölykök között a kislányok babáztak  
az érdemrendeket a földre dobta  
vigyék — ha vannak még — a szarkák

GYÓRI LÁSZLÓ

## Zápor

Tavaszi zápor  
mondata,  
írta egykor  
a világ.

Írt, kihúzott  
az a kéz —  
hány izzó pont,  
mennyi és!

Eltörölte,  
újra írt,  
betűztem, de  
írt megint

Írta ismét  
mondatát,  
sok betűjét,  
sok szavát,

írta, írta,  
el nem állt,  
mennyi tinta  
csöppje szállt!

Hány befirkált  
tisza lap,  
rajta dib-dáb,  
tört szavak!

Szavak: féltárgy,  
félige,  
szavak, némac,  
hült helye!

Amit paskol,  
nem lehet,  
elolvasnom  
nem lehet!

Szétlapozta  
azt a szél,  
szétlapozta  
azt a szél!

Régi zápor  
mit leírt,  
olyan sátor,  
mely kinyílt,

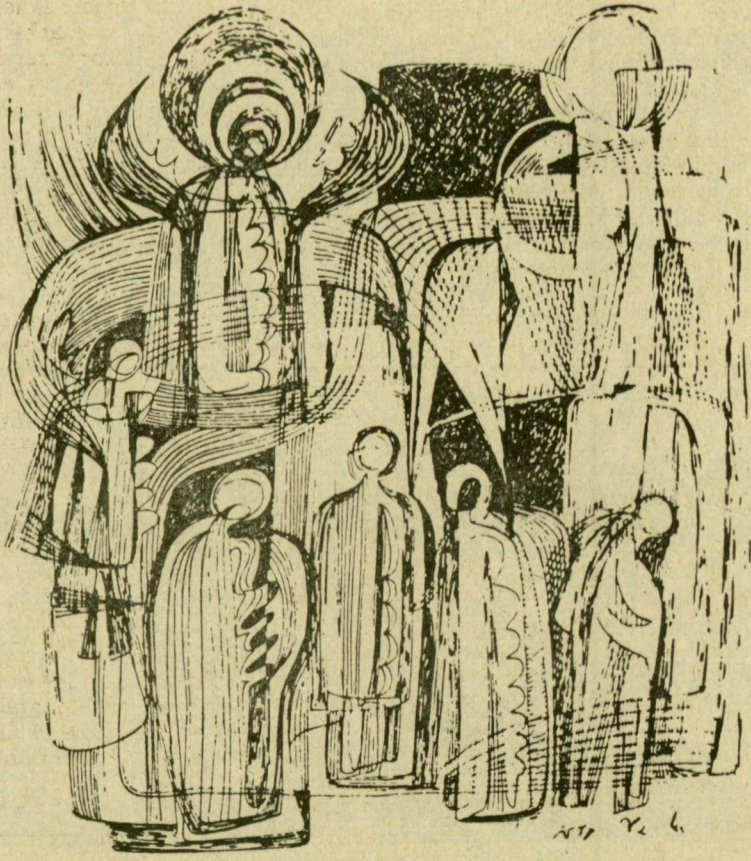
aláhunyom  
nem lehet,  
aláhunyom  
nem lehet!

Az a sátor  
szétszakadt,  
az a zápor  
szétszaladt

Az a zápor  
amit írt,  
föld porából  
mind kirítt.

Elolvasnom  
nem lehet,  
elolvasnom  
nem lehet!

Tavaszi zápor  
lapjait  
csukom lassan  
magamra.



## Szeged — történelmi főszerepben

Egy város történelme folyamán csak egyszer-egyszer kerülhet középpontba, ritkán juthat — helyzetéből, az objektív körülményekből és a szubjektív tényezőkből adódóan — főszerephez. Szeged történelmében is akadt néhány olyan időszak, amikor meghatározó jelentőséget szerepelt a város. Ilyen időszak volt az 1944 őszétől 45 tavaszáig húzódó fél esztendő. Erről az időszakról beszélgettem Fehér Istvánnal, a Juhász Gyula Tanárképző Főiskola tanszékvezető tanárával és Kanyó Ferencsel, az MSZMP Csongrád Megyei Bizottsága oktatási igazgatóságának vezetőjével.

— Milyen körülmények nyomán válhatott Szeged 1944 őszén Magyarország legjelentősebb nagyvárosává, melyek voltak azok a feltételek, amelyek predestinálták a vezető szerepre?

Kanyó F.: Szeged 1944-es szerepét geopolitikai helyzete határozta meg elsősorban. A háború menetében, a katonapolitikai elképzelések nyomán Délkelet-Európa felszabadítása rendkívül gyors döntéseket hozott. Nyár végén felszabadult Románia és Bulgária, a szovjet csapatok egy gyors, nagy átkaroló hadművelettel, a Kárpátokat megkerülve, szeptemberben már Magyarország határánál álltak. Előrenyomulásuk összefüggött azzal, hogy Tito partizánosztágaival sürgették a találkozást, és szerettek volna minél hamarabb megjelenni a Duna középvídéken. Könnyen tudtak előrenyomulni, nem voltak ezen a tájon nagy csaták, jelentős katonai összecsapások. Szeged volt az első felszabadult nagyváros október 11-én. Kulcsfontosságú szerepét több tényező között annak is köszönhetette, hogy a nyilas puccsot megelőzően szabadult fel. Ez a pár napos előny azt jelentette, hogy a szélsőjobboldalnak nem maradt előretörési lehetősége. Így Szeged jó te-repe lehetett a felszabadulást követő politikai mozgalmaknak.

Fehér I.: A város megnövekedett jelentőségét két tényezőre vezethetjük vissza. Objektív alapját képezte az a tény, hogy az első felszabadult nagyvárosként jelentős munkássággal, értelmiséggel rendelkezett, szubjektív momentumként hangsúlyoznunk kell, hogy — az ellentmondások ellenére — jelentős hagyományai voltak a munkásmozgalomnak. Az illegális kommunista párt tagjai már a háború előtt is tevékenykedtek, jelentős erőt képviselt a baloldali szociáldemokrácia, és már 1943 körül kezdtek kialakulni a munkások, parasztek, baloldali értelmiségiek háborúellenes, antifasiszta, népfront jellegű törekvései. Tény, hogy 1944 tavaszán az internálások megtizedelik a szegedi baloldalt, de szeptember elejétől mind többen térnek vissza a városba. Mindezek feltételét képezték annak, hogy a város gyorsan talpraálljon, és megfogalmazódjanak az adott időszakban a társadalmi átalakulás feladatai.

— Szegeden 1944 őszén szinte naponta jelentős és fontos, későbbi történelmünket meghatározó események követték egymást. A történész melyeket ítéli a legjelentősebbeknek?

Fehér I.: A felszabadulást követően valóban felgyorsultak az események és fontos történelmi döntésekre került sor. Október 18-án a városi színházban Vas Zoltán, a Magyar Kommunista Párt külföldi bizottságának tagja is részt vett a szakszervezetek által szervezett nagygyűlésen, majd másnap megalakult az MKP szegedi szervezete, később vezetősége. Gyors ütemben indult a helyi kommunista szervezetek toborzása, szervezése, november elején létrejött az MKP legális, ideiglenes Központi Vezetősége. Elhatározták, hogy nemcsak a kommunistákat, de minden demokratikus gondolkodású embert, minden antifasiszta erőt tömöríteni kell egy széles, népfrontjellegű mozgalomban, amelynek straté-



giai célja az ország népi demokratikus átalakítása. A népi demokratikus átalakulás fő feladatai között tartották számon az aktív részvételt az ország felszabadításában, föllépést a régi hatalmi rendszer ellen, sürgették a földreformot, a nagy monopóliumok társadalmi tulajdonba vételét, az újjáépítés mielőbbi megindítását, szociális intézkedéseket, kapcsolatok felvételét a Szovjetunióval és a környező országokkal. (Ugyanebben az időben az MKP illegálisan működő Központi Bizottsága is elfogadott egy programot — mindkét dokumentum a társadalmi átalakulás lényegét hasonlóképpen ítéli meg.) Ez a program jelentette a december 3-án létrejövő Magyar Nemzeti Függetlenségi Front megszületésének kereteit, majd a Debrecenbe összehívott ideiglenes nemzetgyűlés és ideiglenes kormány megalakulását. Ebben a munkában 1944 novemberétől rendkívül fontos szerep jut a Délmagyarországnak, mely a népfrontpolitika propagálója — felvilágosít, agitál, szervez.

— Hogyan indult meg az élet, miként szervezte az új hatalom a város mindennapjait?

Kanyó F.: Hónapokon keresztül Szeged kulcsfontosságú szerepe nem csökkent, csak átalakult, megváltozott. A hátszág jelentős központja volt, elsősorban katonai szempontból. 1945 januárjától, a bécsi hadműveletek kezdetétől egészen április közepéig a Vörös Hadsereg fontos bázisaként tartotta számon Szegedet. Fontos élelmiszerbázis és közlekedési csomópont volt, mely összeköttetést jelentett a Szovjetunióval és a Balkánnal. A város felszabadulását követően néhány nappal már megindulnak a legfontosabb üzemek és gyárak, amelyek egészen 1945 nyaráig a Vörös Hadsereg számára termeltek. Ez jelentős hozzájárulás volt az antifasiszta erőfeszítésekhez, közvetve segítették a felszabadító hadműveleteket. Az a tény pedig, hogy a hadsereg biztosította nyersanyagot, a kész termékekért pedig fizetett, a szegedi dolgozóknak munkát, kenyeret biztosított, hitet adott. Arról sem szabad megfeledkezni, hogy 45 februárjában, a budapesti csata idején Szegeden mintegy 50 ezer sebesült szovjet katonát ápoltak, s itt működött a katonai ellátási osztály. Ehhez még hozzájárul, hogy Szeged a háború szempontjából végülis nem volt intakt város, hiszen a náci hadsereg Tavasz Ébredése elne-

vezésű hadműveletének eredményeként, innen mintegy 100 kilométerre, a Duna vonalánál folytak a harcok. A szovjet hadsereg a Zombor, Kalo-csa, Kunszentmiklós, Taş vonalban építette ki repülőter-láncát, védelmi hálózatát. A front tehát csak látszólag volt messze. Érdekességként megemlítem, hogy az új nemzeti hadsereg első, Szegeden szerveződő 5. hadosztálya április 18-án indult a frontra, közvetve hozzájárult a fasiszta Németország vereségéhez. Budapest felszabadulása, majd a dunántúli hadműveletek befejezését követően megkezdődik azon ezreknek visszaáramlása, akik Szegedről és a Tiszántúlról menekültek el '44 nyarának vége felé. Az első, február végi hullámot folyamatosan követte a többi. Elhelyezésük, ételmezésük és a munkaalkalmak biztosítása hihetetlen erőfeszítéseket követelt, megoldásuk érdekében már február végén megalakították a menekültügyi hivatalt, Czibula Antal irányításával. Ebben a munkában besegített a Nemzeti Segély és a Magyar Vöröskereszt is.

Fehér I.: Az élet megindulását elősegítette, hogy a felszabadítási hadműveletek nem okoztak nagy károkat, elsősorban a háború alatti bombázások és robbantások rongáltak meg néhány épületet és a hidakat. A Vörös Hadsereg bevonulásakor a nagy föllélegzést követően gyorsan megindult a politikai konszolidáció, hamar születtek programok, s ennek nyomán — és a Vörös Hadsereg hatóság támogatásával — megindulhatott a termelés, ami munkát adott és kenyeret biztosított az embereknek. A közigazgatási apparátus vezetői és a gyártulajdonosok elmenekültek, az újjáépítés, a helyreállítás és a termelés a munkásosztály irányításával indult meg. Üzemi bizottságok alakultak — az első október 20-án a szegedi kenderfonógyárban —, amelyek a munkásság hatalmi szervei voltak, ezeken keresztül érvényesítették az új, demokratikus érdekeket. A Nemzeti Bizottságok az új demokratikus pártok helyi képviselőiből és a szakszervezetek tagjaiból alakulva a széles körű társadalmi összefogás letéményesei lettek. A népi hatalom szervei — földosztó — és igazolási bizottságok, népbíróságok — egymás után szerveződtek, és 1944 végére kialakult a sajátos, népi hatalom rendszere, egy munkás-paraszti demokratikus diktatúra arculata. A kibontakozás felgyorsulását sok tényező akadályozta. A gyorsabb és intenzívebb fejlődéshez nem volt megfelelő nyersanyagbázis, a város energiaproblémákkal küzdött, hiányok mutatkoztak az élelmiszerellátásban és más területeken is. Erre az időszakra esik a „második honfoglalás”, a földosztás, melynek jelképes kezdetét a pusztaszeri Pallavicini birtokon március 29-én tartották. A szegedi földreformnak különlegességet adott, hogy itt a város volt a nagybirtokos és az eddigi bérleti rendszert váltotta föl a tulajdonosi forma. Április elején, nagyon rövid idő alatt, mintegy két hét leforgásával befejeződött ez a munka. Tavasz vége felé a városi kispolgárság tagjainak, az egyháznak és a visszaszívargó értelmiségi rétegeknek befolyása erősödött, a politikai tömegmunka nem volt elegendő ennek ellensúlyozására. Tulajdonképpen már ekkor elkezdődött az a folyamat, amelynek következménye az 1947-es választások országostól eltérő képe volt, s mely később Szeged mesterséges visszatorításához vezetett. Mindennek ellenére elmondható, hogy 1944 végén és 45 elején Szeged rendkívül fontos szerepet töltött be a magyar nemzet történetében, innen bontakozott ki a népi demokratikus átalakulás folyamata.

TANDI LAJOS